МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Інженерно-енергетичний факультет

Кафедра методики професійного навчання

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ

Методичні рекомендації
з вивчення дисципліни та виконання самостійних робіт для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти ОПП «Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)» спеціальності А5 «Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)» денної та заочної форм здобуття вищої освіти

Миколаїв
2026

УДК 37.013
П24

Друкується за рішенням науково-методичної комісії інженерно-енергетичного факультету Миколаївського національного аграрного університету від 22. 09. 2026 р., протокол № 01

Укладач:

Короленко В.Л. – канд. пед. наук, старший викладач кафедри методики професійного навчання, Миколаївського національного аграрного університету;

Рецензенти:

Горбунова К. М. – зав. кафедри методики професійного навчання, канд. пед. наук, доцент кафедри методики професійного навчання, Миколаївський національний аграрний університет;

Білюк О. Г. – кандидатка педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Навчально-наукового педагогічного інституту імені В.О. Сухомлинського Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.

© Миколаївський національний аграрний університет, 2026

ЗМІСТ

ВСТУП…… 4

1 Зміст дисципліни «Педагогічна майстерність»……... 5

2 Перелік питань для дисципліни «Педагогічна майстерність»…….. 26

3 Список використаної літератури……... 28

ВСТУП

Дисципліна «Педагогічна майстерність» посідає важливе місце в системі професійної підготовки майбутніх педагогів, оскільки спрямована на формування професійних якостей, розвиток педагогічних здібностей і вдосконалення практичних умінь, необхідних для ефективного здійснення освітньої діяльності. У сучасних умовах розвитку освіти педагогічна майстерність розглядається як інтегрована характеристика особистості педагога, що поєднує професійні знання, педагогічні здібності, комунікативну компетентність, педагогічну техніку, творчий підхід до навчання та виховання, а також здатність до професійного самовдосконалення.

Вивчення дисципліни передбачає ознайомлення здобувачів вищої освіти з теоретичними основами педагогічної майстерності, закономірностями педагогічної взаємодії, особливостями педагогічного спілкування, методами організації освітнього процесу та способами розв'язання професійно-педагогічних ситуацій. Особлива увага приділяється розвитку педагогічної культури, емоційної саморегуляції, мовленнєвої виразності, творчого мислення та здатності встановлювати конструктивні взаємини з учасниками освітнього процесу.

Мета дисципліни «Педагогічна майстерність» полягає у формуванні в здобувачів вищої освіти системи теоретичних знань про сутність, структуру та закономірності розвитку педагогічної майстерності, а також у розвитку професійно-педагогічних умінь і навичок, необхідних для ефективної організації навчання, виховання та професійної взаємодії в закладах освіти.

Основними завданнями дисципліни є:

- розкриття сутності, структури та основних компонентів педагогічної майстерності;
- ознайомлення з професійними вимогами до особистості сучасного педагога, його педагогічною культурою та професійною компетентністю;

- формування уявлень про педагогічні здібності, професійно значущі якості та шляхи їх розвитку;
- розвиток умінь педагогічного спілкування, організації конструктивної взаємодії та налагодження продуктивних відносин із здобувачами освіти;
- опанування основ педагогічної техніки, зокрема техніки мовлення, невербальної комунікації, емоційної саморегуляції та управління власною поведінкою;
- формування здатності аналізувати педагогічні ситуації, знаходити ефективні способи розв'язання професійних проблем і приймати обґрунтовані педагогічні рішення;
- розвиток творчого підходу до організації освітнього процесу, використання інноваційних методів і технологій навчання та виховання;
- виховання педагогічної відповідальності, толерантності, академічної доброчесності та поваги до особистості здобувача освіти;
- стимулювання потреби в самоосвіті, рефлексії та безперервному професійному самовдосконаленні.

У результаті вивчення дисципліни здобувачі вищої освіти мають усвідомити значення педагогічної майстерності для успішної професійної діяльності, навчитися застосовувати теоретичні знання на практиці, удосконалювати власний стиль педагогічного спілкування та використовувати особистісно орієнтовані підходи в освітньому процесі. Опановування дисципліни створює підґрунтя для становлення компетентного, творчого, відповідального педагога, здатного ефективно діяти в умовах сучасного освітнього середовища.

Зміст дисципліни «Педагогічна майстерність»

Тема №1. **Індивідуальна педагогічна бесіда, її завдання, умови ефективності**

Мета самостійної роботи: поглибити знання про сутність, завдання та особливості індивідуальної педагогічної бесіди; з'ясувати умови її ефективного

проведення; сформувати вміння добирати способи спілкування з учнями з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей.

Основні питання для опрацювання

1. Поняття та сутність індивідуальної педагогічної бесіди. Її роль у професійній діяльності вчителя.

2. Основні завдання педагогічної бесіди: з'ясування причин поведінки учня, надання педагогічної підтримки, розв'язання проблемних ситуацій, стимулювання навчальної діяльності.

3. Етапи проведення індивідуальної бесіди: підготовка, встановлення контакту, обговорення проблеми, пошук шляхів її розв'язання, підбиття підсумків.

4. Умови ефективності педагогічної бесіди: доброзичлива атмосфера, довіра, взаємоповага, педагогічний такт, уміння слухати та враховувати індивідуальні особливості учня.

5. Типові помилки вчителя під час бесіди та способи їх уникнення.

Методичні рекомендації

Під час опрацювання теми необхідно розкрити значення індивідуальної педагогічної бесіди як засобу професійно-педагогічного спілкування. Особливу увагу слід приділити встановленню довірливих взаємин між учителем та учнем, вибору відповідного тону розмови, постановці запитань і вмінню вислуховувати співрозмовника.

Важливо розуміти, що ефективна педагогічна бесіда не повинна зводитися до повчань, звинувачень або формального повідомлення вимог. Її призначення полягає в тому, щоб допомогти учневі усвідомити ситуацію, висловити власну позицію та знайти прийнятний шлях розв'язання проблеми.

Під час підготовки до самостійної роботи доцільно проаналізувати конкретні педагогічні ситуації та визначити, які слова, запитання й дії вчителя сприятимуть конструктивному діалогу.

Практичне завдання

Розробити план індивідуальної бесіди вчителя з учнем, який систематично не виконує домашніх завдань. У плані передбачити:

- мету бесіди;
- способи встановлення контакту;
- запитання для з'ясування причин проблеми;
- можливі варіанти педагогічної підтримки;
- підсумкові домовленості з учнем.

Після складання плану пояснити, чому обрані способи спілкування можуть сприяти позитивному результату.

Орієнтовна структура письмової роботи

Вступ; поняття та завдання індивідуальної педагогічної бесіди; основні етапи її проведення; умови ефективності бесіди; типові помилки вчителя та шляхи їх уникнення; практичний приклад організації бесіди; висновки; список використаних джерел.

Питання для самоконтролю

1. Що таке індивідуальна педагогічна бесіда?
2. Які основні завдання вона виконує в діяльності вчителя?
3. Які етапи передбачає підготовка та проведення бесіди?
4. Які умови забезпечують ефективність педагогічного діалогу?
5. Яких помилок повинен уникати вчитель під час індивідуальної бесіди?
6. Як педагогічний такт впливає на результат спілкування з учнем?

Очікуваний результат самостійної роботи: здобувач вищої освіти розуміє сутність і завдання індивідуальної педагогічної бесіди, знає основні етапи її проведення, уміє визначати умови ефективного спілкування та розробляти план бесіди відповідно до конкретної педагогічної ситуації.

Тема №2. **Контакт під час бесіди. Методика контактної взаємодії**

Мета самостійної роботи: поглибити знання про сутність педагогічного контакту, визначити основні умови його встановлення та підтримання, ознайомитися з методами контактної взаємодії вчителя й учня.

Основні питання для опрацювання

1. Поняття педагогічного контакту та його значення в індивідуальній бесіді.

2. Психологічні й педагогічні умови встановлення контакту між учителем та учнем.

3. Методика контактної взаємодії: доброзичливість, відкритість, активне слухання, емпатія, педагогічний такт.

4. Вербальні й невербальні засоби встановлення контакту: інтонація, темп мовлення, міміка, жести, зоровий контакт.

5. Причини порушення контакту та способи його відновлення під час педагогічної бесіди.

Методичні рекомендації

Під час опрацювання теми необхідно з'ясувати, що педагогічний контакт — це стан взаєморозуміння та психологічної готовності учасників спілкування до конструктивної взаємодії. Він створює умови для відкритого обговорення проблем, обміну думками й спільного пошуку рішень.

Особливу увагу слід приділити методиці контактної взаємодії, яка передбачає повагу до особистості учня, уважне ставлення до його слів і переживань, використання зрозумілих формулювань та відмову від принизливих оцінок. Важливим є вміння вчителя не лише ставити запитання, а й уважно слухати відповіді, уточнювати інформацію та демонструвати зацікавленість позицією співрозмовника.

Під час самостійного опрацювання доцільно проаналізувати приклади педагогічних ситуацій, у яких контакт встановлюється легко або, навпаки, ускладнюється через недовіру, надмірну категоричність чи неуважність учителя.

Практичне завдання

Скласти два короткі варіанти початку індивідуальної бесіди вчителя з учнем, який отримав незадовільну оцінку:

- перший варіант — із використанням категоричних висловлювань і критичних зауважень;

• другий варіант — із використанням доброзичливого тону, відкритих запитань і підтримки.

Порівняти обидва варіанти та пояснити, який із них сприятиме встановленню контакту й чому.

Орієнтовна структура письмової роботи

Вступ; сутність і значення педагогічного контакту; умови його встановлення; методи та засоби контактної взаємодії; причини порушення контакту й способи його відновлення; аналіз педагогічної ситуації; висновки; список використаних джерел.

Питання для самоконтролю

1. Що розуміють під педагогічним контактом?

2. Яке значення має контакт для ефективності індивідуальної бесіди?

3. Які умови сприяють встановленню довірливих взаємин між учителем та учнем?

4. Які вербальні й невербальні засоби допомагають налагодити контакт?

5. Які чинники можуть порушити педагогічну взаємодію?

6. Як учитель може відновити контакт у разі виникнення непорозуміння?

Очікуваний результат самостійної роботи: здобувач вищої освіти розуміє сутність педагогічного контакту, знає методи контактної взаємодії, уміє добирати доцільні вербальні й невербальні засоби спілкування та застосовувати їх у типових педагогічних ситуаціях.

Тема №3. **Чинники, що сприяють або протидіють оптимальній взаємодії в бесіді.**

Мета самостійної роботи: з’ясувати основні чинники, які впливають на ефективність педагогічної бесіди, визначити причини виникнення комунікативних труднощів та способи забезпечення конструктивної взаємодії між учителем і учнем.

Основні питання для опрацювання

1. Поняття оптимальної взаємодії в педагогічній бесіді та її основні ознаки.

2. Психологічні чинники ефективного спілкування: довіра, взаємоповага, емоційна врівноваженість, емпатія.

3. Педагогічні чинники успішної бесіди: професійна компетентність учителя, педагогічний такт, чіткість формулювань, уміння слухати.

4. Чинники, що перешкоджають взаємодії: упередження, конфліктність, авторитарність, неуважність, негативні емоції та комунікативні бар'єри.

5. Способи оптимізації педагогічної бесіди та запобігання непорозумінням між учасниками спілкування.

Методичні рекомендації

Під час опрацювання теми необхідно розглянути педагогічну бесіду як процес взаємодії, результат якого залежить не лише від змісту повідомлення, а й від психологічного стану співрозмовників, характеру їхніх взаємин і способу подання інформації.

До чинників, що сприяють оптимальній взаємодії, належать доброзичливість, взаємна довіра, повага до особистості, активне слухання, здатність до співпереживання та готовність до діалогу. Важливе значення має вміння вчителя контролювати власні емоції, уникати категоричних суджень і враховувати індивідуальні особливості учня.

Негативно впливають на бесіду звинувачення, погрози, іронія, перебивання, нав'язування власної думки та публічне приниження. Такі дії можуть викликати захисну реакцію, небажання співпрацювати й посилення конфлікту.

Під час самостійної роботи слід навчитися розрізняти конструктивні й деструктивні способи спілкування та визначати, як поведінка вчителя впливає на реакції учня.

Практичне завдання

Проаналізувати ситуацію: учень відмовляється відповідати на запитання вчителя під час індивідуальної бесіди, говорить коротко й демонструє небажання продовжувати розмову.

Визначити:

- можливі причини такої поведінки;
- чинники, які можуть погіршити ситуацію;
- дії вчителя, що сприятимуть відновленню конструктивного діалогу;
- приклади двох-трьох запитань, які допоможуть з'ясувати позицію учня без тиску на нього.

Орієнтовна структура письмової роботи

Вступ; сутність оптимальної взаємодії в педагогічній бесіді; чинники, що сприяють ефективному спілкуванню; чинники, які перешкоджають взаєморозумінню; способи оптимізації педагогічної взаємодії; аналіз педагогічної ситуації; висновки; список використаних джерел.

Питання для самоконтролю

1. Що означає поняття оптимальної взаємодії в педагогічній бесіді?
2. Які психологічні чинники сприяють встановленню взаєморозуміння?
3. Які професійні якості вчителя забезпечують ефективність бесіди?
4. Які дії педагога можуть перешкоджати конструктивному спілкуванню?
5. Як емоційний стан учасників впливає на перебіг бесіди?
6. Які способи допомагають попередити непорозуміння та конфлікти під час спілкування?

Очікуваний результат самостійної роботи: здобувач вищої освіти вміє визначати чинники, що впливають на перебіг педагогічної бесіди, аналізувати причини комунікативних труднощів і добирати способи налагодження конструктивної взаємодії з учнями.

Тема №4. **Шляхи поліпшення спілкування вчителя з учнями**

Мета самостійної роботи: поглибити знання про особливості педагогічного спілкування, визначити основні шляхи його вдосконалення та сформувати вміння використовувати ефективні прийоми взаємодії з учнями в різних педагогічних ситуаціях.

Основні питання для опрацювання

1. Сутність і значення педагогічного спілкування в освітньому процесі.

2. Основні принципи ефективної взаємодії вчителя з учнями: взаємоповага, довіра, доброзичливість, партнерство та педагогічний такт.

3. Вербальні й невербальні засоби вдосконалення педагогічного спілкування.

4. Розвиток умінь активного слухання, емпатії, аргументованого висловлювання та конструктивного зворотного зв'язку.

5. Шляхи подолання труднощів у спілкуванні та запобігання конфліктним ситуаціям у взаєминах учителя й учнів.

Методичні рекомендації

Під час опрацювання теми необхідно з'ясувати, що педагогічне спілкування є важливим засобом організації освітнього процесу, передавання знань, виховання особистості та формування сприятливого психологічного клімату в учнівському колективі.

Особливу увагу слід приділити розвитку комунікативних умінь учителя. До них належать здатність чітко висловлювати думки, уважно слухати співрозмовника, розуміти емоційний стан учнів, надавати конструктивний зворотний зв'язок і враховувати індивідуальні особливості кожного здобувача освіти.

Важливим шляхом поліпшення спілкування є використання діалогічного підходу, за якого учень виступає активним учасником взаємодії, має можливість висловлювати власну думку та ставити запитання. Учителю необхідно уникати принизливих зауважень, необґрунтованих порівнянь учнів між собою та надмірно категоричного тону.

Доцільно також проаналізувати власні комунікативні звички, визначити сильні сторони й труднощі спілкування та окреслити способи їх удосконалення.

Практичне завдання

Розробити п'ять рекомендацій для вчителя щодо поліпшення спілкування з учнями. Кожну рекомендацію проілюструвати коротким прикладом її застосування в освітньому процесі.

Наприклад, замість категоричного зауваження «Ти ніколи не слухаєш пояснення» використати нейтральне формулювання: «Давай з'ясуємо, яка частина пояснення залишилася незрозумілою».

Орієнтовна структура письмової роботи

Вступ; сутність і функції педагогічного спілкування; принципи ефективної взаємодії вчителя з учнями; вербальні й невербальні засоби спілкування; основні шляхи вдосконалення комунікативної діяльності вчителя; практичні рекомендації; висновки; список використаних джерел.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність педагогічного спілкування?
2. Які принципи забезпечують ефективну взаємодію вчителя з учнями?
3. Яке значення мають вербальні й невербальні засоби комунікації?
4. Як активне слухання сприяє взаєморозумінню?
5. Які прийоми допомагають попереджати конфлікти в учнівському колективі?
6. Які професійні вміння необхідно розвивати вчителю для вдосконалення спілкування?

Очікуваний результат самостійної роботи: здобувач вищої освіти розуміє принципи ефективного педагогічного спілкування, уміє добирати доцільні комунікативні засоби, аналізувати труднощі взаємодії та визначати шляхи вдосконалення спілкування вчителя з учнями.

Тема №5. **Поняття про уяву, увагу. Їх місце в діяльності вчителя. Засоби розвитку уяви та уваги**

Мета самостійної роботи: поглибити знання про сутність уяви й уваги як психічних процесів, визначити їхнє значення в професійній діяльності вчителя та ознайомитися із засобами їх розвитку й удосконалення.

Основні питання для опрацювання

1. Поняття про уяву та її основні види. Роль уяви в педагогічній діяльності.

2. Увага як психічний процес, її основні властивості: зосередженість, стійкість, обсяг, розподіл і переключення.

3. Значення уяви й уваги в організації освітнього процесу та педагогічному спілкуванні.

4. Засоби розвитку педагогічної уяви: моделювання педагогічних ситуацій, творче прогнозування, розроблення нестандартних способів розв'язання проблем.

5. Методи розвитку уваги та спостережливості вчителя: спеціальні вправи, аналіз поведінки учнів, спостереження за перебігом освітнього процесу.

Методичні рекомендації

Під час опрацювання теми необхідно розкрити сутність уяви як психічного процесу створення нових образів на основі попереднього досвіду та уваги як спрямованості й зосередженості свідомості на певних об'єктах або явищах.

У професійній діяльності вчителя уява дає змогу передбачати можливі результати педагогічних дій, моделювати навчальні ситуації, добирати творчі методи навчання та знаходити індивідуальний підхід до учнів. Увага допомагає педагогу стежити за перебігом уроку, помічати зміни в поведінці здобувачів освіти, своєчасно реагувати на труднощі й підтримувати дисципліну.

Особливу увагу слід приділити педагогічній спостережливості — здатності помічати суттєві особливості поведінки, емоційного стану та взаємин учнів. Для її розвитку важливо навчитися зосереджуватися на конкретних ознаках, порівнювати спостереження та уникати поспішних висновків.

Доцільно опрацювати вправи на концентрацію й переключення уваги, а також завдання, що передбачають творче розв'язання педагогічних ситуацій.

Практичне завдання

Підготувати три вправи для розвитку уяви, уваги та педагогічної спостережливості вчителя. Для кожної вправи зазначити її назву, мету, порядок виконання та очікуваний результат.

Наприклад, для розвитку уяви можна запропонувати змоделювати кілька способів зацікавлення учнів темою, яка спочатку здається їм складною або нецікавою.

Орієнтовна структура письмової роботи

Вступ; поняття та види уяви; сутність і властивості уваги; значення цих психічних процесів у діяльності вчителя; засоби розвитку уяви, уваги та спостережливості; опис практичних вправ; висновки; список використаних джерел.

Питання для самоконтролю

1. Що таке уява та які її основні види?
2. Яке значення має уява в професійній діяльності вчителя?
3. Що розуміють під увагою та які її основні властивості?
4. Як увага допомагає вчителю організовувати освітній процес?
5. Що таке педагогічна спостережливість?
6. Які вправи й методи сприяють розвитку уяви та уваги?

Очікуваний результат самостійної роботи: здобувач вищої освіти розуміє сутність уяви й уваги, знає їхні основні властивості та значення для педагогічної діяльності, уміє добирати вправи для розвитку творчого мислення, концентрації уваги й педагогічної спостережливості.

Тема №6. **Поняття комунікативності педагога, її сутність.**

Мета самостійної роботи: поглибити знання про сутність комунікативності педагога, визначити її основні складники та значення для професійної діяльності, з’ясувати способи розвитку комунікативних якостей майбутнього вчителя.

Основні питання для опрацювання

1. Поняття комунікативності педагога та її роль у професійній діяльності.
2. Основні складники комунікативності: комунікативні знання, уміння, навички та особистісні якості.

3. Професійно значущі комунікативні якості вчителя: доброзичливість, емпатія, толерантність, тактовність, уважність і здатність до співпраці.

4. Взаємозв’язок комунікативності з педагогічною майстерністю та ефективністю освітнього процесу.

5. Шляхи розвитку комунікативності педагога в процесі професійної підготовки та самоосвіти.

Методичні рекомендації

Під час опрацювання теми необхідно з’ясувати, що комунікативність педагога — це сукупність особистісних якостей, знань і вмінь, які забезпечують здатність учителя встановлювати контакти, підтримувати конструктивне спілкування та досягати взаєморозуміння з учнями, колегами й батьками.

Важливо розрізняти комунікативність як професійно значущу якість особистості та комунікативні вміння як конкретні способи здійснення спілкування. До таких умінь належать здатність чітко висловлювати думки, слухати співрозмовника, ставити запитання, аргументувати власну позицію, розуміти емоційний стан іншої людини й конструктивно розв’язувати суперечності.

Особливу увагу слід приділити емпатії, педагогічному такту та комунікативній гнучкості. Ці якості допомагають учителю враховувати індивідуальні особливості учнів, добирати відповідний стиль спілкування та створювати сприятливу атмосферу в освітньому середовищі.

Для розвитку комунікативності доцільно використовувати рольові ігри, моделювання педагогічних ситуацій, самоаналіз спілкування та вправи на вдосконалення активного слухання.

Практичне завдання

Скласти перелік із п’яти професійно значущих комунікативних якостей учителя. Для кожної якості навести приклад її прояву в педагогічній ситуації та запропонувати один спосіб її розвитку.

Орієнтовна структура письмової роботи

Вступ; поняття та сутність комунікативності педагога; основні складники комунікативності; професійно значущі комунікативні якості вчителя; роль комунікативності в педагогічній майстерності; шляхи розвитку комунікативних якостей; висновки; список використаних джерел.

Питання для самоконтролю

1. Що розуміють під комунікативністю педагога?
2. Які складники формують комунікативність учителя?
3. Які комунікативні якості є професійно значущими для педагога?
4. Як комунікативність впливає на взаємини вчителя з учнями?
5. Яке значення мають емпатія та педагогічний такт у професійному спілкуванні?
6. Які методи можна використовувати для розвитку комунікативності майбутнього вчителя?

Очікуваний результат самостійної роботи: здобувач вищої освіти розуміє сутність комунікативності педагога, визначає її основні складники, уміє аналізувати професійно значущі комунікативні якості та обирати способи їх удосконалення.

Тема №7. **Бар'єри у спілкуванні вчителя, умови їх подолання**

Мета самостійної роботи: поглибити знання про сутність і причини виникнення комунікативних бар’єрів у педагогічній діяльності, визначити їхні основні види та опанувати способи подолання труднощів у спілкуванні вчителя з учнями.

Основні питання для опрацювання

1. Поняття комунікативного бар’єра та його вплив на педагогічне спілкування.
2. Основні види бар’єрів у спілкуванні вчителя: психологічні, емоційні, смислові, мовленнєві, соціальні та організаційні.
3. Причини виникнення комунікативних бар’єрів у взаємодії вчителя й учнів.

4. Вплив індивідуальних особливостей, емоційного стану та попереднього досвіду учасників спілкування на виникнення непорозумінь.

5. Умови та способи подолання комунікативних бар'єрів у професійній діяльності педагога.

Методичні рекомендації

Під час опрацювання теми необхідно з'ясувати, що комунікативні бар'єри — це перешкоди, які ускладнюють передавання, сприймання або розуміння інформації між учасниками спілкування. У педагогічній діяльності вони можуть призводити до непорозумінь, зниження довіри, конфліктів і погіршення взаємодії в освітньому процесі.

Психологічні бар'єри можуть виникати через страх критики, невпевненість, недовіру або негативний попередній досвід. Смислові й мовленнєві бар'єри зумовлюються неоднаковим розумінням понять, складними формулюваннями, нечітким висловлюванням думок або невідповідністю мовлення віковим особливостям учнів.

Особливу увагу слід приділити педагогічній толерантності, активному слуханню, зрозумілому мовленню та емоційній саморегуляції. Для подолання бар'єрів учителю важливо з'ясовувати причини непорозуміння, уточнювати зміст повідомлень, уникати упереджених оцінок і створювати атмосферу, у якій учень може вільно висловлювати власну думку.

Практичне завдання

Проаналізувати педагогічну ситуацію: учитель пояснює нову тему, використовуючи складні терміни. Частина учнів не розуміє пояснення, але не наважується ставити запитання.

Визначити:

- який комунікативний бар'єр виник у цій ситуації;
- які чинники могли спричинити його появу;
- які дії вчителя допоможуть з'ясувати, що саме залишилося незрозумілим;
- запропонувати три способи подолання бар'єра.

Орієнтовна структура письмової роботи

Вступ; поняття та сутність комунікативних бар'єрів; основні види й причини їх виникнення; вплив бар'єрів на педагогічну взаємодію; умови та способи подолання труднощів спілкування; аналіз педагогічної ситуації; висновки; список використаних джерел.

Питання для самоконтролю

1. Що таке комунікативний бар'єр?

2. Які основні види бар'єрів виникають у педагогічному спілкуванні?

3. Які психологічні чинники можуть ускладнювати взаємодію вчителя з учнями?

4. Як мовленнєві особливості вчителя впливають на розуміння навчального матеріалу?

5. Які професійні якості допомагають педагогу долати комунікативні перешкоди?

6. Які способи подолання комунікативних бар'єрів доцільно застосовувати в освітньому процесі?

Очікуваний результат самостійної роботи: здобувач вищої освіти розуміє сутність і види комунікативних бар'єрів, уміє визначати причини їх виникнення, аналізувати проблемні ситуації та обирати ефективні способи відновлення конструктивної взаємодії з учнями.

Тема №8. **Шляхи формування комунікативності як професійно значущої якості особистості вчителя**

Мета самостійної роботи: визначити основні напрями та методи формування комунікативності майбутнього вчителя, з'ясувати роль самоосвіти, самовиховання й практичного досвіду в розвитку професійних комунікативних якостей.

Основні питання для опрацювання

1. Комунікативність як професійно значуща якість особистості вчителя. Її роль у педагогічній діяльності.

2. Основні компоненти комунікативності педагога: мотиваційний, когнітивний, емоційний і діяльнісний.

3. Методи формування комунікативності в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя.

4. Роль педагогічної практики, тренінгів, рольових ігор і моделювання педагогічних ситуацій у розвитку комунікативних умінь.

5. Самоосвіта, самовиховання та самоконтроль як засоби вдосконалення комунікативності педагога.

Методичні рекомендації

Під час опрацювання теми необхідно розкрити комунікативність як важливу професійну якість, що забезпечує здатність учителя встановлювати продуктивні взаємини, організовувати діалог, підтримувати конструктивну взаємодію та розв'язувати комунікативні проблеми.

Особливу увагу слід приділити систематичному формуванню комунікативних умінь. Важливими є розвиток культури мовлення, емоційної саморегуляції, емпатії, уміння слухати, аргументовано висловлювати думки та враховувати позицію співрозмовника.

Ефективними засобами розвитку комунікативності є участь у дискусіях, виконання рольових вправ, аналіз педагогічних ситуацій, проведення навчальних бесід і спостереження за власною поведінкою під час спілкування. Важливе значення має рефлексія — здатність оцінювати власні дії, визначати труднощі й планувати подальше вдосконалення.

Доцільно також розробити індивідуальний план розвитку комунікативних якостей, у якому передбачити конкретні цілі, способи їх досягнення та критерії оцінювання власного прогресу.

Практичне завдання

Розробити індивідуальну програму розвитку комунікативності майбутнього вчителя, передбачивши п'ять напрямів роботи:

- удосконалення культури усного мовлення;
- розвиток уміння слухати й ставити запитання;

- формування емпатії та педагогічного такту;
- розвиток навичок конструктивного розв’язання конфліктів;
- удосконалення здатності аналізувати власну комунікативну поведінку.

Для кожного напряму визначити конкретну вправу або практичну дію та очікуваний результат.

Орієнтовна структура письмової роботи

Вступ; сутність комунікативності як професійної якості вчителя; компоненти комунікативності; методи її формування; роль педагогічної практики й тренінгових вправ; самоосвіта та самовиховання в розвитку комунікативних якостей; індивідуальна програма самовдосконалення; висновки; список використаних джерел.

Питання для самоконтролю

1. Чому комунікативність належить до професійно значущих якостей учителя?
2. Які компоненти формують комунікативність педагога?
3. Які методи сприяють розвитку комунікативних умінь?
4. Яке значення має педагогічна практика у формуванні комунікативності?
5. Як самоосвіта й самовиховання впливають на професійне спілкування?
6. Яку роль відіграє рефлексія у вдосконаленні комунікативної поведінки вчителя?

Очікуваний результат самостійної роботи: здобувач вищої освіти розуміє структуру комунікативності педагога, знає основні методи її формування, уміє визначати власні напрями професійного розвитку та складати індивідуальну програму вдосконалення комунікативних якостей.

Тема №9. **Підготуватися до виконання вправ на розвиток уяви, спостережливості та комунікативності**

Мета самостійної роботи: ознайомитися з методами й прийомами розвитку уяви, педагогічної спостережливості та комунікативності,

підготуватися до виконання відповідних практичних вправ і визначити їхнє значення для формування педагогічної майстерності.

Основні питання для опрацювання

1. Уява як професійно значуща якість учителя. Її роль у творчому розв'язанні педагогічних завдань.

2. Педагогічна спостережливість та її значення для розуміння поведінки й емоційного стану учнів.

3. Комунікативність учителя як основа встановлення контакту та організації ефективної взаємодії.

4. Основні види вправ на розвиток уяви, спостережливості й комунікативних умінь.

5. Правила підготовки до виконання вправ, аналіз отриманих результатів і самооцінювання власних умінь.

Методичні рекомендації

Під час підготовки до виконання вправ необхідно з'ясувати, як уява, спостережливість і комунікативність впливають на професійну діяльність педагога. Уява допомагає моделювати навчальні ситуації та знаходити нестандартні рішення, спостережливість дає змогу помічати важливі особливості поведінки учнів, а комунікативність забезпечує встановлення контакту й конструктивну взаємодію.

Для розвитку уяви доцільно підготувати завдання на пошук різних способів розв'язання однієї педагогічної проблеми, створення нестандартних навчальних ситуацій і прогнозування можливих результатів педагогічних дій.

Для розвитку спостережливості варто використовувати аналіз описів поведінки учнів, визначення змін у їхньому настрої та обговорення можливих причин певних вчинків. При цьому необхідно відрізняти факти від припущень і не робити категоричних висновків лише на основі зовнішніх ознак.

Для вдосконалення комунікативності корисними є вправи на активне слухання, формулювання відкритих запитань, ведення діалогу та пошук конструктивних відповідей у складних педагогічних ситуаціях.

Практичне завдання

Підготувати три вправи для подальшого виконання на практичному занятті.

1. Вправа на розвиток уяви «Кілька рішень». Обрати одну педагогічну ситуацію, наприклад зниження зацікавленості учнів навчальним предметом, і запропонувати щонайменше п’ять різних способів підвищення їхньої мотивації.

2. Вправа на розвиток спостережливості «Факт чи припущення». Підготувати короткий опис поведінки учня та визначити, які твердження в ньому є об’єктивними спостереженнями, а які — припущеннями щодо його мотивів.

3. Вправа на розвиток комунікативності «Уважний співрозмовник». Підготувати запитання для бесіди з учнем, який має труднощі в навчанні, використовуючи відкриті запитання, уточнення та нейтральні формулювання.

Для кожної вправи визначити мету, порядок виконання та критерії оцінювання результатів.

Орієнтовна структура письмової роботи

Вступ; значення уяви, спостережливості й комунікативності в діяльності вчителя; методи розвитку кожної з цих якостей; опис підготовлених вправ; критерії самооцінювання результатів; висновки; список використаних джерел.

Питання для самоконтролю

1. Яке значення має уява в професійній діяльності вчителя?

2. Що таке педагогічна спостережливість і як вона розвивається?

3. Які комунікативні вміння необхідні вчителю для ефективної взаємодії з учнями?

4. Які вправи сприяють розвитку уяви?

5. Чому під час спостереження важливо відрізняти факти від припущень?

6. Як оцінити результати виконання вправ на розвиток комунікативності?

Очікуваний результат самостійної роботи: здобувач вищої освіти розуміє значення уяви, спостережливості та комунікативності для педагогічної майстерності, уміє добирати відповідні вправи, визначати порядок їх виконання та оцінювати результати власної роботи.

Тема №10. **Розробити варіанти бесіди для учнів з низьким та високим рівнями успішності в навчанні. Підготувати коментар для кожного варіанта бесіди**

Мета самостійної роботи: сформувати вміння планувати й проводити індивідуальні педагогічні бесіди з учнями з різними рівнями навчальної успішності, добирати відповідні прийоми спілкування та обґрунтовувати педагогічні рішення з урахуванням індивідуальних особливостей здобувачів освіти.

Основні питання для опрацювання

1. Особливості індивідуального підходу до учнів із різними рівнями навчальної успішності.

2. Мета, завдання та структура індивідуальної педагогічної бесіди.

3. Особливості спілкування з учнями, які мають труднощі в навчанні.

4. Способи підтримки мотивації, самостійності та відповідальності учнів із високою навчальною успішністю.

5. Педагогічний аналіз бесіди: оцінювання обраних прийомів спілкування, реакцій учня та очікуваних результатів.

Методичні рекомендації

Під час виконання самостійної роботи необхідно враховувати, що навчальна успішність не визначає повністю здібностей, особистісних якостей чи потенціалу учня. Тому педагог має уникати ярликів, порівнянь між учнями та оцінювання особистості лише за навчальними результатами.

Під час бесіди з учнем, який має труднощі в навчанні, важливо з’ясувати причини проблем, вислухати його позицію, визначити конкретні труднощі та разом знайти реалістичні шляхи їх подолання. Доцільно використовувати підтримувальні висловлювання, уточнювальні запитання й конкретні рекомендації.

У спілкуванні з учнем із високим рівнем успішності варто зосередитися на розвитку пізнавальної самостійності, поглибленні знань, творчих завданнях і

формуванні відповідального ставлення до власних результатів. Водночас необхідно уникати надмірного тиску, завищених очікувань і припущення, що такий учень не потребує педагогічної підтримки.

Практичне завдання

Розробити два варіанти індивідуальної педагогічної бесіди.

Варіант 1. Бесіда з учнем, який має низький рівень навчальної успішності.

Передбачити встановлення контакту, з'ясування причин навчальних труднощів, визначення можливих способів допомоги та узгодження конкретних кроків для поліпшення результатів.

Варіант 2. Бесіда з учнем, який має високий рівень навчальної успішності.

Передбачити обговорення навчальних інтересів, визначення перспектив подальшого розвитку, заохочення до самостійної роботи та пошуку складніших творчих завдань.

Для кожного варіанта необхідно підготувати коментар, у якому пояснити мету бесіди, обґрунтувати вибір запитань і способів спілкування, визначити очікувані результати та можливі труднощі.

Орієнтовна структура письмової роботи

Вступ; особливості індивідуального підходу до учнів із різними рівнями успішності; мета та структура педагогічної бесіди; сценарій бесіди з учнем, який має навчальні труднощі; коментар до першого варіанта; сценарій бесіди з учнем із високою успішністю; коментар до другого варіанта; порівняльний аналіз підходів; висновки; список використаних джерел.

Питання для самоконтролю

1. Чому вчителю необхідно враховувати індивідуальні особливості учнів під час бесіди?

2. Які завдання має виконувати бесіда з учнем, який має труднощі в навчанні?

3. Які запитання допомагають з'ясувати причини низької навчальної успішності?

4. Як підтримувати мотивацію учня з високим рівнем навчальної успішності?

5. Яких помилок слід уникати під час індивідуальної педагогічної бесіди?

6. За якими критеріями можна оцінити ефективність проведеної бесіди?

Очікуваний результат самостійної роботи: здобувач вищої освіти вміє розробляти сценарії індивідуальних педагогічних бесід для учнів із різними рівнями навчальної успішності, обґрунтовувати вибір комунікативних прийомів, аналізувати очікувані результати та застосовувати індивідуальний підхід у професійній діяльності.

Перелік питань

1. Поняття педагогічної майстерності та її значення в професійній діяльності педагога.
2. Історичні передумови становлення педагогічної майстерності.
3. Основні етапи розвитку теорії педагогічної майстерності.
4. Структура педагогічної майстерності та характеристика її основних компонентів.
5. Педагогічна діяльність як основа формування педагогічної майстерності.
6. Особистість педагога та її роль у забезпеченні ефективності освітнього процесу.
7. Професійна компетентність педагога як складова педагогічної майстерності.
8. Педагогічні здібності та їх значення у професійній діяльності.
9. Професійно значущі якості сучасного педагога.
10. Педагогічна культура та її роль у професійному становленні викладача.
11. Педагогічна техніка та її основні складові.
12. Зовнішня і внутрішня техніка педагога.
13. Саморегуляція емоційного стану педагога в професійній діяльності.
14. Педагогічна виразність і культура зовнішнього вигляду викладача.
15. Техніка мовлення педагога та її значення для ефективного навчання.
16. Культура педагогічного мовлення та основні вимоги до нього.
17. Невербальні засоби комунікації в педагогічній діяльності.
18. Міміка, жести та пантоміміка в професійному спілкуванні педагога.
19. Педагогічне спілкування: сутність, функції та особливості.
20. Стилі педагогічного спілкування та їх характеристика.
21. Етапи організації педагогічного спілкування.
22. Педагогічний такт і його значення у взаємодії з учасниками освітнього процесу.
23. Педагогічний авторитет та умови його формування.
24. Педагогічна етика як основа професійної поведінки викладача.

25. Педагогічна взаємодія та її роль в організації освітнього процесу.
26. Особливості встановлення психологічного контакту між педагогом і здобувачами освіти.
27. Індивідуальний підхід до здобувачів освіти як показник педагогічної майстерності.
28. Конфлікти в педагогічній діяльності та причини їх виникнення.
29. Способи запобігання та конструктивного розв'язання педагогічних конфліктів.
30. Педагогічна толерантність та її значення в професійній діяльності.
31. Педагогічна творчість як складова професійної майстерності.
32. Педагогічна імпровізація та умови її ефективного застосування.
33. Креативність педагога та шляхи її розвитку.
34. Інноваційні технології навчання в діяльності сучасного педагога.
35. Особистісно орієнтований підхід у педагогічній діяльності.
36. Компетентнісний підхід як основа сучасної професійної освіти.
37. Інтерактивні методи навчання та особливості їх використання.
38. Проєктні технології як засіб розвитку творчого потенціалу здобувачів освіти.
39. Цифрові технології та їх роль у вдосконаленні педагогічної майстерності.
40. Педагогічна рефлексія та її значення для професійного розвитку викладача.
41. Самоосвіта педагога як умова вдосконалення педагогічної майстерності.
42. Професійне самовдосконалення та саморозвиток викладача.
43. Педагогічна діагностика та її роль в організації освітнього процесу.
44. Майстерність педагога в організації та проведенні навчального заняття.
45. Методика підготовки педагога до проведення лекційного заняття.
46. Особливості педагогічної майстерності під час проведення практичних і семінарських занять.
47. Методи активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти.
48. Майстерність педагога в організації самостійної роботи здобувачів освіти.
49. Педагогічний контроль і оцінювання результатів навчання.
50. Педагогічна справедливість та об'єктивність оцінювання навчальних досягнень.
51. Зворотний зв'язок у педагогічній діяльності та його значення для підвищення якості навчання.
52. Майстерність педагога у вихованні особистості здобувача освіти.
53. Виховний потенціал особистості педагога.
54. Педагогічне лідерство та його роль у професійній діяльності викладача.

55. Професійна відповідальність педагога та дотримання педагогічної етики.

56. Академічна доброчесність як складова професійної культури педагога.

57. Психологічна стійкість педагога та профілактика професійного вигорання.

58. Професійна адаптація молодого педагога та шляхи її успішного здійснення.

59. Критерії та показники оцінювання рівня педагогічної майстерності.

60. Перспективи розвитку педагогічної майстерності в умовах трансформації сучасної освіти.

Список використаної літератури

1. Акімова О. В., Галузяк В. М., Каплінський В. В., Фрицюк В. А. Особистісно-професійне становлення педагога: компетентність, творчість, саморозвиток, зрілість : монографія. Вінниця : Твори, 2025. 411 с.
2. Гриньова М. В., Кононец Н. В. Педагогічна майстерність та цифрова дидактика : монографія. Полтава : Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, 2026. 470 с.
3. Задорожна-Княгницька Л. В., Нетреба М. М., Бодик О. П. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник. Одеса: КУПРІЄНКО СВ, 2022. 309 с.
4. Зайченко І. В., Теслюк В. М., Каленський А. А. Основи педагогічної майстерності та етика викладача вищої школи : підручник / за ред. проф. І.В. Зайченка. Київ : Ліра-К, 2026. 484 с.
5. Короткова Ю. М., Новікова О. О., Мухіна Г. В. Основи педагогічної майстерності й творчості викладача закладу вищої освіти : навчальний посібник. Херсон : Олді+, 2023. 162 с.
6. Петровська Т. В., Жукова Г. В. Педагогічна майстерність : підручник. Київ : Видавець Позднишев, 2024. 402 с.
7. Середа Н. В., Солодовник Т. О., Ігнатюк О. А. Педагогічне спілкування та риторика : навчально-методичний посібник. Харків : Підручник НТУ «ХПІ», 2023. 152 с.

Навчальне видання

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ

Методичні рекомендації

Укладач: **Короленко** Віктор Леонтійович

Формат 60 х 84 1/16. Умовн. друк. арк. 5,7.
Тираж 20 прим. Зам. №.....

Надруковано у видавничому відділі
Миколаївського національного аграрного університету.
54010 м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4490 від 5.02.2013р.